

POJAM ΕΛΠΙΣ U POSLANICAMA KOLOŠANIMA I EFEŽANIMA

Marko Tomić

Novozavjetni pojmovi ελπις i ελπιζω određeni su starozavjetnim poimanjem nade. Za njihovo ispravno razumijevanje i vrednovanje potrebno je uzeti u obzir sve odrednice koje su, neke više neke manje, definirale njihov sadržaj i upotrebu.

I. KONTEKSTUALNO ODREĐENJE POJMA ELPIS

1. Pojmovi ελπις i ελπιζω u grčkom svijetu

Upotreba i značenje riječi ελπις i ελπιζω i njihovih derivata u grčkom se svijetu razlikuje od biblijskog značenja. Ελπις u grčkom poimanju moramo shvatiti kao zajedničko ime za sva iščekivanja budućeg, tj. iščekivanje dobra (nada) i iščekivanje zla (strah, bojazan)¹. Prema grčkom je shvaćanju vlastitost čovjekova posjedovati ελπιδες u originalnom značenju riječi to znači "predviđanja", bilo žalosna bilo radosna, koja se imaju ostvariti u budućnosti. Sadržaj nade u starih Grka mogao je, dakle, varirati. Mogao se odnositi na svakodnevno obično ljudsko nadanje; no taj je pojam mogao izraziti i nadu koja pomaže čovjeku u njegovu suočavanju s poteškoćama života pokazujući mu vedriju sliku budućnosti koja ga čeka.

Našem poimanju nade odgovara grčki termin ελπις αγαθη. U tom slučaju korijen riječi preuzima ono izvorno etimološko značenje korijena ελπ što, ustvari, predstavlja proširenje korijena *vel* (lat. *velle*), dodavanjem glasa p. Od istog korijena dolazi i latinska riječ *voluptas*².

Sastavni dio pojma ελπις je i *eros* (čeznja, želja za nekim...). Prema Platonu nema razloga da čovjek odbacuje ili potiskuje taj *eros* koji (su)djeluje u ελπις jer je on sam u sebi impuls koji potiče prema lijepom i prema

1 Usp.E.HOFMANN, Ελπις u *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament*, prir. L. COENEN, Wuppertal 1967 1971, 722; K.M.WOSCHITZ, Ελπις - *Hoffnung*, Wien Freiburg Basel 1979, 66-75.

R. BULTMANN, *Der griechische Hoffnungsbegriff*, u ThWNT II, 515-518, 515; W. BAUER, *Woerterbuch zum Neuen Testament*, 5. izd. Berlin New York 1971, 500-502; F. SENC, Grčko-hrvatski riječnik, 2. izd. Zagreb 1988, 276-277.

2 Usp.K.M.WOSCHITZ, nav. dj, 66; R. BULTMANN, nav. čl, 516; E. HOFFMANN; nav. čl, 722; H.MENGE, *Griechisch-deutsches Woerterbuch*, 2. izd. Berlin 1913, 229; F.SENC, nav. dj, 276-277; J.B. HOFMANN, *Etymologisches Woerterbuch des Griechischen*, Muenchen 1966, 80.

dobrom³. Platon je smatrao da buduće nade, naravno ako su realne, već sada transcendiraju sadašnji život, nadilazeći aktualni trenutak. Nada pomaže čovjeku da ide naprijed. Zato filozof, ljubitelj mudrosti, i pred smrću ima nade. Ne boji se smrti jer zna da će postići svoj cilj⁴.

Autori nisu složni u pitanju da li su grčki autori upotrebljavali riječ ελπις u religioznom značenju⁵, jer je teško odrediti puni sadržaj toga pojma. E. Hoffmann tvrdi da živa nada, kao temeljni religiozni stav, nije bila poznata grčkom svijetu⁶. R. Bultmann i F.J. Steinmetz, u tekstovima, citiranim u bilješci 5, navode niz primjera iz kojih je vidljivo da su grčki autori poznavali nadu u religioznom smislu. Potrebno je spomenuti da, prema tvrdnjama već spomenute dvojice autora, tekstovi koji se odnose na ovaj pojam pokazuju da se nada u religioznom smislu uvijek nalazi u nekom odnosu prema božanskom svijetu ili se nalazi u nekoj vezi s tim drugim svijetom⁷.

Na temelju iznesenoga moramo konstatirati da su Grci upotrebljavali riječ ελπις da bi označili SVA iščekivanja i SVA čovjekova nadanja okrenuta budućnosti.

2. Sadržaj i značenje pojmova ελπις i ελπιζω u Starom zavjetu

a. *Terminologija*: Hebrejski jezik upotrebljava, uglavnom, četiri riječi da označi sadržaj pojma nadati se: *qiwwah* - uspravan, postojan u iščekivanju; željno očekivati; *jichel* čekati, iščekivati; *chikkah* - čekati, nadati se; *sibber* nadati se, gledati na... Prevlast glagolskih oblika pokazuje da se naglasak nalazi na samom procesu ili događaju nadanja⁸. Hebrejski su glagoli koji izražavaju nadanje vrlo bliski značenju pouzdati se u nekoga.

U cijelom Starom zavjetu nalazimo ukupno 146 mjesta koja govore o nadi ili o nadanju, od čega se polovica odnosi na nadu u profanom smislu. U tom, profanom značenju nada je iščekivanje (koje u sebi uključuje sigurnost, pouzdanje, okrenutost prema budućnosti), usmjereno prema konkretnom, željenom i budućem dobru⁹.

3 K.M.WOSCHITZ, *nav. dj.* 126; R. BULTMANN, *nav. čl.* 517.

4 Usp. R. BULTMANN, *nav. čl.* 517.

5 R.BULTMANN, *nav. čl.* u EWNT II, 515-518; F.J. STEINMETZ, *Protologische Heils-Zuversicht*, Frankfurt a.M.1969, 139. Ti autori zastupaju tezu da su Grci upotrebljavali ελπις u religioznom smislu.

6 Usp.E.HOFFMANN, *nav. čl.* 722: "Lebendige Hoffnung als religioese Grundhaltung ist im griech. Kulturkreis unbekannt."

7 Usp. K. H. SCHELKLE, *Die Hoffnung als Grundkraft des christlichen Lebens u Geist und Leben* 41(1968), 194; F. J. STEINMETZ, *nav. dj.* 139.

8 Usp. H. BARDTKE, *Hoffnung*. I. Im AT, u RGG II, 415.

9 Usp. E. HOFFMANN, *nav. čl.* 722: "Da ist sie eine mit Zuversicht und Spannung verbundene Erwartung, die sich auf ein konkretes, erwuenshtes, aber noch in der Zukunft liegendes Gut oder Ereignis richtet."

Septuaginta upotrebljava riječ ελπίζω prvenstveno za prijevod glagola koji izražavaju pouzdanje: 46 puta za *batach* - osjećati se sigurnim, imati pouzdanja; 20 puta za *chasab*-imati utočište, nekome naći zaklon. U prijevodu glagola nadanja ελπίζω se upotrebljava 16 puta za *jichel* i samo 2 puta za *qiwwab* koji se inače 16 puta prevodi sa υπομενω, glagolom koji više znači ustrajati negoli iščekivati. Osim spomenutih u grčkom jeziku postoje još neke riječi koje ocrtavaju stvarnost nadanja i nade¹⁰. Sadržajno približavanje glagola koji izražavaju nadanja i glagola koji sadrže pojam pouzdanja, do kojega je došlo u LXX, utječe na stvaranje razlike u upotrebi glagola ελπίζω u Septuaginti i u profanom grčkom.

b. Značenje. Veliki broj hebrejskih i grčkih riječi za pojam nade i nadanja, posebno prisutnost mnogih glagola, pokazuje da je nada u starozavjetnoj misli imala veoma široko značenje i da je uvijek više izražavala jednu dinamičku stvarnost nego neko stanje. Nada nije neka neutralna stvarnost koju bi svaki put trebalo pobliže odrediti kao dobru ili lošu. Kad god se govori o nadi u starozavjetnom smislu, uvijek se misli na očekivanje dobra. Nadati se možemo samo nečemu dobrom. Nada, kao iščekivanje dobra, usko je povezana s pouzdanjem i uvijek predstavlja čeznutljivo iščekivanje, u kojem se može uočiti kako ustrajno iščekivanje, tako traženje utočišta¹¹. Od 146 mjesta u SZ koja govore o nadi i nadanju 73 izražavaju nadu čovjeka vjernika. U svim tim slučajevima nada se odnosi na Boga. Bog je konačni cilj nade. U njemu se nalazi nada, on sam jest nada Izraelova¹². Ta spoznaja uklanja svaku nesigurnost, te nada tako postaje sigurni temelj života čovjeka pravednika. On je sretan jer, posjedujući nadu, posjeduje sigurnu budućnost¹³.

c. Utemeljenje starozavjetnih nadanja. Kvalitativna posebnost starozavjetnih nadanja proistječe iz Božjeg saveza s Izraelom¹⁴. U vremenu otaca Bog je s narodom sklopio svoj(e) savez(e) i dao svoja obećanja. Cijeli niz saveza s ocima konstitutivni je dio povijesti spasenja. "Osnovni fenomen povijesti židovskoga naroda jest njegova svijest da je Jahvin izabrani narod i njegovo osvjedočenje da je upravo on narod saveza koji mu jamči postojanje i neopozivost izabranja. Izabranje i savez predstavljaju, dakle, dva vida iste stvarnosti"¹⁵.

10 Usp. E.HOFFMANN, *nav. čl*, 722.

11 Usp. R. BULTMANN, *nav. čl*, 518-519; E. HOFFMANN, *nav. čl*, 723.
K. M. WOSCHITZ, *nav. čl*, 221-230.

12 Usp. Ps 4,6; 7,2; 9,10; 13,6; 16,1; 17,7; 18,3; 21,8; 22,4; 25,20; 26,1; 27,3; 28,7; 31,2.7.15.20 i druge tekstove.

13 Usp. E.HOFFMANN, *nav. čl*, 723.

14 H.BARDTKE, *nav. čl*, 415.

15 Citirano iz: A. GONZALES LAMADRID, *Aleanza*, u *Enciclopedia della Bibbia*, sv. I, Torino-Leumann 1969, 324.

Židovska povijest poznaje četiri velika imena s kojima su povezani početni savezi: Noa (Post 9,1-7), Abraham (Post 15;17), Mojsije (Izl 19-20) i Jošua (Još 24). Savezi s patrijarsima uvijek su povezani s jednostranim i besplatnim obećanjima s Božje strane. Od spomenutih saveza Sinajski savez najvažniji je savez u cijelom SZ, i ta je činjenica bitno odredila cjelokupnu povijest izraelskoga naroda¹⁶.

d. *Objekti nade u SZ.* Tijekom SZ pojam nade doživio je neke promjene s obzirom na sam objekt nadanja. Taj objekt ne proizlazi iz ljudskih mogućnosti ili sposobnosti, nego iz Božjih obećanja danih ljudima prigodom sklapanja saveza¹⁷.

U vrijeme patrijarha skoro sva se obećanja odnose na obećanu zemlju i brojno potomstvo¹⁸. Poslije zauzimanja zemlje pod Jošuinim vodstvom narod se nada da će uvijek uživati Jahvinu zaštitu i pomoć¹⁹. Bog je, nakon svega, obećao da će sa svojim narodom sklopiti savez vječan (Iz 55,3; 61,8; Ez 16,59-63). Jahvina obećanja bude vjeru i nadu²⁰, jer kao temelj imaju sva ona prethodna djela koja je Jahve učinio za dobrobit svoga naroda²¹.

Proročka, pak, poruka jest kontinuirani dijalog s njihovom prošlošću. Proroci traže temelje stare vjere koju je narod zaboravio. Opominju narod da su svojim grijesima i tvrdokornošću razorili učinke izabranja. Uvjereni su da Jahvine spasenjske namjere nemaju više vrijednost za Izrael.

Pad kraljevstava, Sjevernog 721. i Južnog 587, izvršio je jak utjecaj na razvoj pojma nade, jer upravo od tih događaja počinje starozavjetna teologija nade u pravom smislu riječi²². Objekt nade jest povratak, novi izlazak i, naposljetku, novi savez koji će nadomjestiti onaj sinajski.

-
- 16 Usp. H. HAAG, *Hoffnung und Verzweiflung in biblischer Sicht*, u *Anima* 13(1958), 113.
- 17 H.SCHUETZEICHEL, *Dimensionen der christlichen Hoffnung*, u *Trier TZ* 85(1976), 257-259.
- 18 Usp. Post 15,7; 17,8; Izl 3,8.17; 6,4; Pnz 1,8...Usp. još i: S.VIRGULIN, *La speranza della terra e della numerosa discendenza nel libro della Genesi*, u *Parola Spirito e Vita*, 9(1984), 13-26.
- 19 Usp. K.H.SCHELKLE, *nav. čl.* 195; R.P.MERENDINO, *"Io sono con te!" (Is 41,10; 43,2.5) La speranza nel Deuterocanone*, u *Parola Spirito e Vita*, 9(1984), 27-38.
- 20 Usp. M. L. RAMLOT i J. GUILLET, *Obećanja*, u RBT, Zagreb 1969, 713: "Obećati je jedna od ključnih riječi jezika ljubavi. Obećati znači istodobno najaviti i zajamčiti dar, zadati riječ, proglasiti se sigurnim u budućnosti u sebe; to istodobno znači pobuditi kod svoga sudionika prijanjanje srca i velikodušnu vjeru. Načinom kako obećaje i svojom sigurnošću da nikad neće iznevjeriti, Bog otkriva svoju jedinstvenu veličinu: 'Bog nije čovjek da bi slagao, nije sin Adama da bi se kajao' (Br 23,19). Obećati za nj već znači dati, ali to prvenstveno znači dati vjeru koja će biti kadra čekati da dar dođe; to također znači, ovom milošću, učiniti onoga koji prima sposobnim zahvaljivati (usp. Rim 4,20), pogodnim da u daru prepozna srce darovatelja."
- 21 Usp. ono što kaže G.BRAULIK, *Die Angst vor dem "Gelobten Land" oder: vom Ausbalten der Hoffnung*, u *Bibel und Kirche*, 3(1978), 79; B.MARIN, *"Spera in Dio" (Sal 42,6)*, u *Parola Spirito e Vita*, 9(1984), 39-50.
- 22 Usp. B.LANG, *Die Geburt der juedischen Hoffnungstheologie*, u *Bibel und Kirche* 3 (1978), 75.

Proroci su naviještali i novo, mesijansko razdoblje. Mesija će donijeti oslobođenje i puninu spasenja. S Mesijom će u svijet ući jedna novost, novi način suživota s Bogom²³.

Pojam nade u SZ ima svoje granice od kojih je najvažnija smrt. Vjernici očekuju svoje spasenje na ovom svijetu (Prop 9,4-10; Job 14,14.19)²⁴. Nada nije nadilazila ovostrani život (usp. Ps 88, 11-13). Tek posljednji spisi SZa daju neke znakove vjere u onostrani život. Nada čovjeka pojedinca uključena je u zajednička nadanja i posjeduje iste oznake²⁵.

Perspektive nade i nadanja u SZ širile su se progresivno. Objekt nade i nadanja, u početku neposredan i materijalno obojen (posjedovanje zemlje i brojno potomstvo), malo se pomalo mijenjao u iščekivanje duhovnih dobara koja su usmjerena prema besmrtnosti i uskrsnuću čovjeka.

3. Pojmovi ελπις i ελπιζω u Novom zavjetu

a. Terminologija. Ελπις i ελπιζω su najvažnije riječi za izražavanje pojma nade i nadanja u NZ, što je vidljivo iz njihove učestalosti²⁶. Poseban pokazatelj je što se većina tih mjesta nalazi u *Corpus Paulinum*²⁷.

U NZ, kao u ostalom i u SZ, pojmovi ελπις i ελπιζω, za razliku od helenističkog svijeta, nikada ne označavaju neku općenitu nadu ili nadanje koje se svaki puta treba odrediti kao dobro ili loše. Biblijski rječnik uvijek razlikuje nadu od straha²⁸. Nadati se možemo samo nekom dobru. Uočljivo je i dvostruko značenje spomenutih pojmova: u subjektivnom i u objektivnom

- 23 Usp. K.H. RENGSTORF, *Die Hoffnung im rabbinischen Judentum*, u ThWNT II, 520-525. G.F. RAVASI, *La speranza della salvezza definitiva nei Salmi 49 e 73*, u *Parola Spirito e Vita*, 9(1984), 82-95; A. MELLO, *Prigionieri della speranza (Zc 9,9-12)*, u *Parola Spirito e Vita*, 9(1984), 69-81. Jednu od najpreglednijih monografija na tu temu nalazimo u knjizi: H. CAZELLES, *Il Messia della Bibbia*, Roma 1981. Autor je analizirao sadržaj i razvoj tog pojma od početaka izraelske monarhije sve do "posljednjih", tj. eshatoloških vremena.
- 24 Usp. S. BOVO, *La vittoria della speranza nel libro di Giobbe*, u *Parola Spirito e Vita*, 9(1984), 51-68; Tu temu još jasnije ističe E. NEUHAUSLER, *Hoffnung. Ein biblischer Grundbegriff*, u *Bibel und Leben*, 4(1968), 308.
- 25 Usp. K.H. SCHELKLE, *nav. čl.*, 196.
- 26 Statistika pokazuje slijedeće: ελπις se ne nalazi u evanđeljima; u Dj 8 puta (2,26; 16,19; 23,6; 24,15; 26,6.7; 27,20; 28,20); u Rim 13 puta (4,18; 5,2.4.5; 8,20.24; 12,12; 15,4.13); u 1 Kor 3 puta (9,10; 13,13); 2 Kor 3 puta (1,7; 3,12; 10,15); u Gal 1 puta (5,5); u Ef 3 puta (1,18; 2,12; 4,4); u Fil 1 puta (1,20); u Kol 3 puta (1,5.23.27); u 1 Sol 4 puta (1,3; 2,19; 4,13; 5,8); u 2 Sol 1 puta (2,16); u 1 Tim 1 puta (1,1); u Tit 3 puta (1,2; 2,13; 3,7); u Heb 5 puta (3,6; 6,11.18; 7,19; 10,23); u 1 Pt 3 puta (1,3.21; 3,15); u 1 Iv 1 puta (3,3). Ukupno u NZ: 53 puta.
Ελπιζω se nalazi u: Mt 1 puta (12,21); u Lk 3 puta (6,34; 23,8; 24,21); u Iv 1 puta (5,45); u Dj 2 puta (24,26; 26,7); u Rim 4 puta (8,24.25; 15,12.24); u 1 Kor 3 puta (13,7; 15,19; 16,7); u 2 Kor 5 puta (1,10.13; 5,11; 8,5; 13,6); u Fil 2 puta (2,19.23); u 1 Tim 4 puta (3,14; 4,10; 5,5; 6,17); u Flm 1 puta (22); u Heb 1 puta (11,1); u 1 Pt 2 puta (1,13; 3,5); u 2 Iv 1 puta (12) u 3 Iv 1 puta (14).
- 27 Ελπις se spominje 36 puta a ελπιζω 19 puta. Svi statistički podaci uzeti su prema R. MORGENTHALER, *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes*, 3. izd. Zuerich 1982.
- 28 Usp. R. BULTMANN, *nav. čl.*, 519; K.M. WOSCHITZ, *nav. dj.*, 333-360; E. HOFFMANN, *nav. čl.*, 724...

smislu. U subjektivnom smislu ελπις i ελπιζω označuju stav nadanja dok u objektivnom smislu mogu označavati i dobro kojemu se nadamo, tj. objekt nade²⁹.

b. Upotreba. Ελπις i ελπιζω u Evandeljima i Djelima apostolskim

Imenica ελπις se ne nalazi u evandeljima, dok se glagol ελπιζω spominje pet puta³⁰. Mt 12,21 donosi tekst proroka Izaije 42,4, (citirano prema LXX), pokazujući da se starozavjetna mesijanska nadanja ostvaruju u Kristu³¹. Lk 6,34 i 23, 8 govore o nadanju u subjektivnom smislu. U Lk 24,21 nadanje je povezano sa starozavjetnim nadama koje se ostvaruju u Isusovu poslanju (što je još uočljivije ako uzmemo u obzir cijeli kontekst osobito retke 25-27). U Iv 5,45 ponovo susrećemo povezanost sa starozavjetnim nadama.

U Djelima apostolskim imenica ελπις dolazi 8 puta, od toga dva puta u profanom značenju (16,19 i 27,20). Ostala mjesta govore o ελπις kao o "ελπις του Ισραηλ" (28,20); ελπις της επαγγελιας (26,6); ελπις και αναστασις (23,6). Dj 2,26 citira Ps 16,9 koji se dobro uklapa u kontekst Djela. Ελπιζω nalazimo dva puta: 24,26 u profanom značenju i 26,7 nadati se u ispunjenje obećanja danih ocima. Potrebno je ustvrditi da se u Djelima apostolskim ελπις ne spominje kao ελπις tipično kršćanska nego kao nada koja se već nalazila u "posjedu" Izraela. Kristov bi dolazak bio ispunjenje obećanja danih ocima³².

Ελπις u *Corpus Paulinum*. Većina ελπις mjesta nalazi se u Rim. Samo 1 označava obično ljudsko nadanje (15,24). U 15,12 citiran je Izaija 11,1.10. U 15,8 Pavao naglašava da je Krist ispunio nadanja koja su imala ulogu održavanja nade. Sličnu ulogu imaju i Pisma (15,4). Pavao želi Rimljanima: "A Bog nade napunio vas svakom radošću i mirom u vjeri da izobilujete u nadi snagom Duha Svetoga", naglašavajući tim ulogu Duha Svetoga³³. Sadržaj pojma ελπις najbolje je ocrtan u Rim 8. U iščekivanju vjernika sudjeluje sve stvorenje. U središnjem ελπις tekstu, Rim 8,18-25, nada je definirana kao postojano iščekivanje onoga što još ne posjedujemo. Njezine objektivizacije su: očitovanje slobode i slave djece Božje (r.21), oslobođenje stvorenoga svijeta robovanja pokvarljivosti, otkupljenje tijela (uskrsnuće), i konačno spasenje (rr.21-23). Buduća slava"koja se ima očitovati u nama" (r.18) usko je povezana s prethodnim suobličenjem Kristovoj smrti. Samo će tako kršćanin moći biti suproslavljjen s Kristom (8,17ss). Buduća slava na kojoj sudjeluje sve stvorenje opisana je kao

29 Usp. W.BAUER, *nav.dj*, 500-502; B. MAYER, Ελπις, u EWNT I,1067-1068; R. BULTMANN, *nav.čl*, 528; K. M. WOSCHITZ, *nav.dj*, 342-343.

30 Mt 12,21; Lk 6,34; 23,8; 24,21 i Iv 5,45.

31 Usp. K.H.SCHELKLE, *nav. čl*, 196.

32 Usp. B. MAYER, *nav. čl*, 1069.

33 Cfr.komentar odgovarajućih redaka u: U.WILCKENS, *Der Brief an die Roemer*, u EKK VI/3, Benziger/Neukirchener 1978, 82; H. SCHLIER, *Der Roemerbrief*, u HThKNT VI, Herder Freiburg-Basel-Wien, 3. izd. 1987; R.PESCH, *Roemerbrief*, u *Die neue Echter Bibel*, Wuerzburg 1983; K. M. WOSCHITZ, *nav. dj*, 497-544.

oslobođenje od "robovanja pokvarljivosti" (a ne od sila zla i tame, kako se to naglašava u prethodnoj shemi) i kao "otkupljenje tijela" (a ne kao pobjeda nad smrću) (Rim 8,21-23)³⁴. Nada, tako, teži oslobođenju svijeta (a ne od svijeta!) skupa s oslobođenjem čovjeka. Naglašava se suprotstavljenost između sadašnjeg stanja "ispraznosti" (r. 20) i budućeg stanja slobode i slave tog našega svijeta³⁵. Ovdje spominjan i pojam ελπις moramo shvatiti kao iščekivano dobro, tj. u objektivnom smislu. To se iščekivano dobro ne vidi i nadilazi našu prolaznu stvarnost³⁶.

U Gal 5,5 nalazi se ελπις u objektivnom smislu. Iščekivano dobro sastoji se u δικαιοσυνη, u konačnom spasenju koje očekujemo³⁷. U Fil ελπις se spominje uvijek u subjektivnom smislu³⁸. Na 5 mjesta u poslanicama Solunjanima objekt nade ocrtan je na eshatološko-apokaliptičkom horizontu tih poslanica³⁹. Ta je činjenica naglašena strukturom trijada: ελπις zauzima uvijek posljednje mjesto (1 Sol 1,3 i 5,8). Objekt nade su παρουσία (1 Sol 2,19) i spasenje, shvaćeni u eshatološkom smislu (1 Sol 5,8). Solunjani moraju biti pripravnici za Kristov dolazak jer su kršćani a kršćani su definirani kao oni koji s nadom, ustrajnošću i radošću iščekuju skori Gospodinov dolazak⁴⁰

U 1 i 2 Kor ελπις se pojavljuje 6 puta a ελπιζω 8 puta⁴¹. Raspon značenja varira od profanog nadanja (1 Kor 9,10; 16,7) preko nada u subjektivnom smislu (1 Kor 13,7; i drugi) do shvaćanja da se u središtu naših nadanja nalazi Kristovo uskrsnuće koje je temelj naše pobjede nad smrću (usp. 1 Kor 15).

U Pastoralnim poslanicama Krist je sadržaj naše nade (1 Tim 1,1). Nada se odnosi na paruziju i kršćani moraju živjeti "iščekujući blaženu nadu i Pojavak slave velikoga Boga i Spasitelja našega Isusa Krista" (Tit 2,13). 1 Tim 4,10 i 5,5 govore o pouzdanju u Boga; Tit 1,2 i 3,7 spominju nadu života vječnoga koji je bio obećan; 1 Tim 3,14; 6,17 i Flm 22 govore o nadi u profanom smislu. I Heb ističe pojam ελπις⁴². "A vjera je već neko imanje onoga čemu se nadamo, osvjedočenje o zbiljnostima kojih ne vidimo." Poput vjere i nada se odnosi na svijet koji ne vidimo. Očekivano dobro ne može se niti vidjeti niti doseći osim pomoću Božje objaviteljske riječi⁴³. Vjernici

34 Usp. G.SEGALLA, *Gli orizzonti della speranza in S. Paolo*, u *Studia Patavia*, 21(1974), 13.

35 Usp. G.BARBAGLIO, *La speranza cristiana secondo s.Paolo*, u *Vita e pensiero*, 52(1972), 35.

36 U prilog takve kvalifikacije izjasnio se i H. SCHLIER, *Der Roemerbrief*, 256-258. Prikaz svih vidova toga pojma u Rim zahtijevao bi opširnu studiju. Zbog ograničenosti prostora ograničit ćemo se na najbitnije.

37 Usp. F. MUSSNER, *Der Galaterbrief*, u HThKNT IX, Herder Freiburg-Basel-Wien 1974, 350.

38 Fil 1,20; 2,19.23. Ipak se njegova nada ne temelji na ljudskim planovima nego εν Κυριω. Usp. J. GNILKA, *Der Philipperbrief*, u HThKNT X/3, Herder-Freiburg-Basel Wien 1968, 157.

39 1 Sol 1,3; 2,19; 4,13; 5,8; 2 Sol 2,16.

40 Usp. G.SEGALLA, *nav. čl.*, 10.

41 Ελπις: 1 Kor 9,10 (2 puta); 13,13; 2 Kor 1,7; 3,12; 10,15; Ελπιζω: 1 Kor 13,7; 15,19; 16,7; 2 Kor 1,10.13; 5,11; 8,5; 13,6.

42 Ελπις: 3,6; 6,11.18; 7,19; 10,23; Ελπιζω: 11,1.

moraju ustrajati do kraja. Samo će tako postati baštinici obećanja (usp. 6,11-12.17-20).

Od *Katoličkih poslanica* posebno je važna 1 Petrova. U 1,3-4.13.21; 3,15 govori se o nadi koja je pohranjena u nebesima (dakle o nadi u objektivnom smislu). U 1 Iv 3,3 nada se odnosi na Isusa koji će ponovo doći. Ispunjenje nade bit će sudjelovanje na slavi uskrsloga Krista⁴⁴. 2 i 3 Iv govore o jednostavnim ljudskim nadama (2 Iv 12 i 3 Iv 14).

Na temelju analize Pavlovihi tekstova možemo reći da on, iako nikada nije elaborirao cjelovitu definiciju pojma ελπις shvaća nadu kao "pouzdanost i strpljivo iščekivanje vječnog spasenja i slave u Kristu"⁴⁵.

Objekt žive nade (1 Pt 1,3) jest spasenje (1 Sol 5,8), uskrsnuće (Dj 23,6), život vječni (Tit 1,2; 3,7), slava Božja (Rim 5,2; 2 Kor 3,12; Kol 1,27), dolazak Božjega kraljevstva koji će promijeniti naša tijela i cijeli svijet (Rim 8,20s). Objekt nade jest, u konačnici, sam Bog i njegov sin Isus (1 Tim 1,1). Nada je Božji dar (2 Sol 2,16) koji on daje samim naviještanjem Evandjelja (Kol 1,23), snagom Duha Svetoga koji "proizvodi" prvine slave (Rim 8,23; 15,13). Vjera daje nadi postojanost pred smrću (Rim 4,18; 8,20s). Vjera je srž i suština nade (Heb 11,1). Temelj nade jest Kristovo uskrsnuće; jest Krist i Bog Otac koji stvara i vodi našu povijest⁴⁶

II. POSLANICA KOLOŠANIMA

U poslanici Kološanima ελπις se spominje tri puta: 1,5.23.27. Sva se mjesta nalaze u prvom poglavlju.

1. Kol 1,5

Kol 1,5 moramo promatrati u kontekstu redaka 3-8 u kojima se zahvaljuje za vjeru i ljubav prema svima svetima. Ta dva pojma opisuju kršćanski život zajednice u Kolosima. Vjera i ljubav pozivaju na zahvaljivanje.

Struktura r. 5 bila bi sljedeća:

43 Usp. K.H. SCHELKLE, *nav.čl.*, 201.

44 Usp. B.MAYER, *nav.čl.*, 1075.

45 L.FEDELE, *La speranza cristiana nelle lettere di S. Paolo*, u *Aloisiana*, 1(1960), 23.

46 Usp. E.HOFFMANN, *nav.čl.*, 725-726; W.PESCH, *Zur Eschatologie des Neuen Testaments*, u *Anima*, 20(1965), 225; M.FRAEYMAN, *Essentialia de spe christiana* u *Theologia Paulina* u *Collationes Gandav.*, 2(1952), 38-43.

γ. 4d (την αγαπην) ην εχετε εις παντας τους αγιους

5a δια την ελπιδα

b την αποκειμενην υμιν εν τοις ουρανοις,

c ην προηκουσατε εν τω λογω της αληθειας

d του ευαγγελιου

6a του παροντος εις υμας⁴⁷

Ελπις, treći član trijade, prikazuje se ovdje kao uzrok (*Ursache*) vjere i ljubavi. Ta tri elementa, vjera, ljubav i nada, ovdje se prilično razlikuju. Vjera se temelji na povijesti spasenja i to posebno na Kristovu spasiteljskom događaju koji vrijedi za sva vremena⁴⁸. Ona tako postaje "hod po kojem, u okviru povijesti spasenja, prošlost postaje djelotvorna za mene"⁴⁹. Ljubav aktualizira poruku u sadašnjosti putem služenja svetima, dok se nada okreće prema budućem ispunjenju obećanih stvarnosti. Na taj način nada dobiva posebni naglasak jer je upravo tim pojmom izražen sav sadržaj evanđeoskog navještaja⁵⁰ koji pripada zajednici i koji omogućuje "vršenje" vjere i ljubavi.⁵¹

Smještajući pojam nade u kontekst povijesti spasenja O. Cullmann naglašava cjelovitost i sveukupnost toga procesa. Smatra da je Kristov povratak na koncu vremena vrhunac prema kojemu ide Crkva. Taj je trenutak, po njegovu shvaćanju, glavni objekt nade. Povijest spasenja, koja je započela prvim stvaranjem i koja ide prema onom posljednjem, konačnom, postići će time svoje dovršenje i ispunjenje. Krist je i prvi i posljednji posrednik stvaranja. Posljednje stvaranje uključuje u sebi uskrsnuće mrtvih i preobrazbu materije u novu stvarnost⁵², novo nebo i novu zemlju (Iz 65,17; 66,22; 2 Pt 3,13; Otk 21,1.2 itd).

47 F. ZEILINGER *Der Erstgeborene der Schoepfung. Untersuchungen zur Formalstruktur und Theologie des Kolosserbriefes*, Wien 1974, 35.

48 Usp. G. ROSE, *La speranza nelle lettere di san Paolo*, u *Ekklesia* 4/5(1970), 47.: "La speranza è inseparabile dalla fede. La fede come grazia conoscenza, colloca il convertito nella storia della salvezza, rivelandogli chi egli è, da dove viene e ciò che lo aspetta. Per questo fatto essa colloca l'uomo in contatto con Cristo che, di questa storia di salvezza è il centro, il principio e la fine, perché tutte le promesse di Dio hanno infatti in lui il loro 'sì'".

49 O. CULLMANN, *Christ et le Temps*, Neuchatel, 1966, 157.

50 G. BORNKAMM, *Geschichte und Glaube* II, Muenchen 1971, 207: "...der Begriff der Hoffnung im Zusammenhang der Trias das eigentliche Gewicht des Satzes traegt und schlechthin den Inhalt des ganzen Evangeliums bezeichnen soll."

51 E. LOHSE, *Die Briefe an die Kolosser und an Philemon*, Goettingen 1968, 47; za pojam αγιοι usp. P. JOVINO, *Gli HAGIOL nelle Lettere della prigionia*", u *Ho Theologos. Cultura Cristiana di Sicilia*, 4(II)1975, 102-106.

52 Usp. O. CULLMANN, *Studi di teologia biblica*, (prijevod s francuskog), Roma 1969, 66-69.

Δια την ελπιδα- δια sa svojim uzročnim značenjem, jest veza s r. 4. G. Bornkamm smatra da to δια treba cjelokupnom kršćanskom životu dati eshatološke oznake⁵³. Motiv vjere i ljubavi je iščekivana, buduća stvarnost. To iščekivano dobro namijenjeno je vjernicima koji neprestano teže da postignu obećana dobra. Nada u objektivnom smislu ostaje (kao u 1 Kor 13,12-13) temelj kršćanskog života⁵⁴.

Kol 1,5 preokreće redosljed u trijadi jer se ελπις pojavljuje kao temelj πιστις i αγαπη. Ελπις je u r. 5 prikazana kao *spes quae speratur* a ne kao *spes qua speratur*. To je jedna od razlika između Kol i ostalih poslanica Sv. Pavla⁵⁵.

Kao dobro kojemu se nadamo ελπις se već nalazi pripravljena na nebesima. Glagol αποκειμαι može se odnositi na neku dobru stvar, već pripravljenu, koja čeka kao depozit. Αποκειμαι se često primjenjuje na kraljeve dobročinitelje i vjerne slugе. Njima su pripravljene mnoge časti i mnogi darovi. Αποκειμαι može označavati i sudbinu koja nekoga treba zadesiti⁵⁶.

Kao što je pobjedniku već pripravljen vijenac (2 Tim 4,8), tako je i nada koja se nalazi na nebesima obećana kršćanima. Nada se zajednice temelji na uskrsnom Kristu i usmjerena je k Bogu. Sam uskrsli Krist jest ελπις της δοξης (Kol 1,27).

Zajednica je već čula i prihvatila navještaj toga dobra kojemu se nada. Εραφρα im je navijestio τον λογον της αληθειας του ευαγγελιου. Sadržaj Evandjelja opisuje se kao λογος αληθειας (2 Kor 6,7; Ef 1,13; 2 Tim 2,15); λογος του Θεου (1 Kor 14,36; 2 Kor 2,17; 4,2; Fil 1,14; Kol 1,25); λογος του Κυριου (1 Sol 1,8; 2 Sol 3,1); λογος της καταλλαγης (2 Kor 5,19); λογος ζωης (Fil 2,16).

Αληθεια se nalazi u propovijedanju apostola. Evandelje koje je propovijedao Pavao sadrži u sebi zahtjevnu istinu. Primljena Riječ treba biti plodonosna jer je Božja Riječ uvijek djelotvorna (usp. Iz 55,11; Heb 4,12). Kološani su primili ευαγγελιον sa svom ozbiljnošću. Od toga trenutka počinje rast. Nada *res sperata* svijetli pred kršćanima⁵⁷ i vodi ih naprijed. Plodovi se već primjećuju.

53 G. BORNKAMM, *nav. dj.* 207: "Daran ist soviel sicher richtig, dass die mit dia eingefuehrte Bestimmung das christliche Leben im ganzen als eschatologisch kennzeichnen soll."

54 To nalašava i R. Bultman, Ελπις, u ThWNT II, 529.

55 Usp. E. LOHSE, *nav.dj.* 47.

56 *Ondje*, 48.

57 Usp. E. MOLLAND, *Das paulinische Euangelion. Das Wort und die Sache*, Oslo 1934, 55.

2. Kol 1,23

ει γε επιμενετε τη πιστει τεθεμελιωμενοι και εδραιοι και μη μετακινουμενοι απο της ελπιδος του ευαγγελιου ου ηκουσατε, του κηρυχθεντος εν παση κτισει τη υπο τον ουρανον, ου εγενομην εγω Παυλος διακονος.

Kritički aparat pokazuje tri nesigurna mjesta. Prvo među njima je što p⁴⁶³³ i 489 ispuštaju drugo και (između εδραιοι i μη μετακινουμενου). Druga varijanta jest ispuštanje člana τη ispred κτισει u nekim rukopisima. Treći slučaj jest Παυλος διακονος. Sinajski kodeks i P umjesto διακονος donose κηρυξ και αποστολος. Codex Alexandrinus i neki kasniji rukopisi spominju κηρυξ και αποστολος και διακονος. 81 ima διακονος και αποστολος. Primjetno je nastojanje pojedinih kodeksa dati tumačenje Pavlove uloge proširivanjem rečenice pojmovima iz drugih poslanica.

Kol 1,23 pripada dijelu koji govori o sudjelovanju Kološana na spasenje (1,21-23). Uočljiva je strukturalna sličnost između 1,4-6 i 1,23. Prvi tekst jest zahvaljivanje dok bi se drugi mogao shvatiti kao neka vrsta njegove primjene.

Zahvaljivanje: 1,4-6

- r. 4a ακουσαντες την πιστιν υμων εν Χριστω Ιησου και την αγαπην
4b ην εχετε εις παντας τους αγιους
5a δια την ελπιδα ... εν προηκουσατε εν τω λογω της αληθειας
του ευαγγελιου
6b καθως και εν παντι τω κοσμω εστιν καρποφορουμενοι

Primjena: 1,23

- r. 23a ει γε επιμενετε τη πιστει τεθεμελιωμενοι και εδραιοι
23b και μη μετακινουμενοι απο της ελπιδος
23c του ευαγγελιου ου εκουσατε
23d του κηρυχθεντος εν παση κτισει τη υπο τον ουρανον

Kao što je uočljivo r. 23 slijedi gotovo doslovno shemu rr. 4-6. Pojmovi spomenuti u prvom dijelu u drugom su razrađeni i primijenjeni na konkretni život Kološana⁵⁸. Oni su primili spasenje kao dar. Taj dar je istodobno i

58 F. ZEILINGER, *nav. dj.*, 44.

apsolutan i uvjetan. Da bi bio vjernik i spasen, čovjek mora ostati "u vjeri utemeljen". Vjera cijele zajednice treba biti čvrsto u vjeri utemeljena⁵⁹.

Pojam θεμελιον u r. 23⁶⁰ naglašava nužnost dobrih temelja da bi cijela građevina imala stabilnost i sigurnost⁶¹. Θεμελιωμενοι je pojačan pojmom εδραιου⁶² kojim se samo želi još jače istaknuti važnost vjere. Μετακινεω⁶³ πρεδστá λ α ποζί. Κολó ανιμα δα σε νε υδαλ ε οδ ναδε.

Uočljivo je jasno povezivanje pojma nade s πιστις. Ta povezanost, kao u 1,4-6, pomaže boljem razumijevanju sadržaja ελπις. U 1,5 ελπις označava sadržaj evandeoskog navještaja. U 1,23 ελπις treba shvatiti u objektivnom smislu, tj. kao dobro kojemu se nada i o kojem govori evanđelje. To dobro, istovjetno s naviještenim spasenjem, već je prisutno u zajednici⁶⁴. Ako vjernik već u ovom životu sudjeluje na Kristovu uskrsnuću anticipirajući tako novi život može se reći da je spasenje stvarnost već sada prisutna. Vjernici već sada žive buduće stvarnosti (2,9-13)⁶⁵. Rim 5,9ss prikazuje spasenje kao očekivanu stvarnost koja će se ostvariti u budućnosti, tj. buduće spasenje utemeljeno na svim spasenjskim djelima koja je Bog već učinio za svoje vjerne⁶⁶.

Poslanica Kološanima, kao i ona Efežanima, smatra da punina spasenja nije još ostvarena. Samo ako budu ostali čvrsti u vjeri, kršćani će moći posjedovati plodove pomirenja. Konačno spasenje, punina, ostvarit će se zajedno s paruzijom. Dobro kojemu se nada nalazi se u nebesima ali je prisutno i u zajednici posredstvom evandeoske poruke⁶⁷. Riječ treba uzeti u njenom konkretnom značenju, koje se nalazi samo u ovoj poslanici. Misli se na samo Evanđelje ili preciznije na blago pripravljeno u nebesima i obećano vjernicima po evanđelju. Životu kršćana čvrstinu daje dvostruki temelj: πιστις i ελπις⁶⁸.

59 Usp. E. LOHMEYER, *Philipper, Kolosser und Philemonbriefe*, Goetingen 1961, 72.

60 K. L. SCHMIDT, Θεμελιω, u ThWNT III, 63-64. Taj pojam stoji u povezanosti s gradnjom. Svaka kuća, svaki grad, svaka kula mora imati stabilne temelje (usp. Lk 6,48-49; 14,28-29; Dj 16,26; Heb 11,10). Tako je Bog sagradio grad na Sionu (Ps 48,9; Iz 44,28; Zah 4,9; 8,9) i stvorio cijeli svijet (Ps 8,4; 24,2; 102,26; Iz 51,13). U NZ je Krist temelj na kojem se treba podići Crkva (Rim 5,20; 1 Kor 3,10-11; Ef 2,20) koja jest kuća Božja οικος Θεου.

61 Usp. E. LOHSE, *nav.dj*, 109.

62 Usp. E. STAUFER, Εδραιος, u ThWNT II, 361-362.

63 Usp. J. SCHNEIDER, Metakinew, u ThWNT III, 719.

64 E. LOHSE, *nav.dj*, 109.

65 E. PERCY, *Die Probleme der Kolosser und Epheserbriefe*, Lund 1946, 114.

66 *Ondje*, 115.

67 *Ondje*, 115-116, autor donosi sažetak svega do tada rečenoga o ελπις naglašavajući njenu važnost za život vjernika.

68 E. LOHMEYER, *nav.dj*, 72-73.

Autor govori o η ελπις του ευαγγελιου. Izraz želi pokazati dvije stvari: pomirenje po Kristu i riječ koja naviješta tu stvarnost. U evanđelju su prisutna i obećanja i njihovo ispunjenje. Kršćani su već sada primili ελπις po evanđeoskoj poruci⁶⁹. Ta se poruka prenosi naviještanjem Riječi koja je već naviještena εν παση κτισει τη υπο τον ουρανον⁷⁰. Tako Kristov spasenjski događaj po Evanđelju postaje poznat čitavom svijetu i cijelom čovječanstvu⁷¹.

Kol 1,27

οις ηθελησεν ο θεος γνωρισαι τι το πλουτος της δοξης
του μυστηριου τουτου εν τοις εθνεσιν, ο εστιν Χριστος εν
υμιν, η ελπις της δοξης.

Posljednje od tri ελπις mjesta u Kol nalazi se u ovom retku. Značajno je da se sva tri mjesta nalaze u prvom poglavlju.

Kritički aparat pokazuje tri nesigurane varijante u r. 27. Prva je što p⁴⁶ ispušta της δοξης. Druga je što D* G it Ambst umjesto τουτου donose του Θεου jer žele preciznije definirati μυστηριον. Treću varijantu donose p⁴⁶ A G koji mijenjaju ος u ο⁷². Ne može se govoriti o značenju r. 27 bez uvažavanja konteksta u kojem se nalazi. 1,24-29 govore o Pavlovim mukama i naporima u službi pogana. Početak teksta podsjeća na 1,3-8 gdje se nalazi prvo ελπις mjesto.

Prvi dio, tj. rr.24-27, govori u prvom licu (υν χαιρω, αναπαληρω, εν τη σαρκι μου). Pavao govori o sebi i o situaciji u kojoj se nalazi. Radostan je zbog trpljenja jer tako može pomoći rast Crkve. On je διακονος Crkve i želi ostvariti Božju riječ, tj. "otajstvo pred vijekovima i pred naraštajima skriveno, a sada očitovano svetima njegovim" (1,26).

I struktura r. 27 je vrijedna pozornosti. Mogu se uočiti neki odnosi unutar samoga retka:

69 G. FRIEDRICH, Ευαγγελιον, u ThWNT II, 730: "Die Hoffnung, αποκειμενε υμιν εν τοις ουρανοις, wird den Christen schon jetzt durch die Botschaft von ihr zuteil (vgl. Kol 1,23).

70 Napominjemo da κτισις može značiti i čovječanstvo.

71 E. LOHSE, *nav.dj*, 110, bilj. 3.

72 E. LOHSE, *nav. dj*, 121, bilj. 8: "ος εστιν (01 C D E K L pm) wird die urspruengliche Lesart sein, wobei ος wegen Christos steht (vgl. Blass-Debr. 132,2). Durch ο εστιν (vgl. 3,14) soll die Beziehung auf πλουτος μυστηριου verdeutlicht werden (p⁴⁶ B A G all lat) . Ος εστιν ist daher die *lectio difficilior*".

- γ. 27 α οἷς ἠελησεν ὁ Θεὸς γνωρίσαι
β τι τὸ πλοῦτος τῆς δοξῆς τοῦ μυστηρίου τούτου
ἐν τοῖς ἐθνέσιν
γ ἐστὶν Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπίς τῆς δοξῆς.

R. 27b odgovara γ. 27c⁷³. Bog želi preko Pavla objaviti svetima τὸ πλοῦτος τῆς δοξῆς τοῦ μυστηρίου τούτου (ili τοῦ Θεοῦ). Naglasak se ne nalazi na svetima nego na μυστηρίον⁷⁴. Autor poslanice koristi književnu vrstu sličnu onim starozavjetnim opisima u kojima se objavljuju Božji planovi. Bog je imao plan, μυστηρίον koji se objavljuje svetima⁷⁵. Μυστηρίον u sebi uključuje mogućnost da bude objavljen. To objavljivanje redovito je usko povezano s povijesnim ostvarivanjem otajstva. U redovitim je okolnostima izabrani narod bio primatelj objave. Uočljivo je da ta objava pripada i narodima koji nisu sveti. Sintagma τὸ πλοῦτος τῆς δοξῆς već je starozavjetno obojena (usp. 1 Kr 3,13; 1 Ljet 29,28; Est 1,4; 10,2; Ps 111,3; Izr 8,18; Sir 24,17). Pojmovi πλοῦτος i δοξα naglašavaju veličinu μυστηρίονα. Objavljivanje "među poganima" objavljuje samo dio otajstva⁷⁶.

Sadržaj μυστηρίονα određen je izrazom Χριστὸς ἐν ὑμῖν. Taj izraz ne želi isticati duhovnu prisutnost Krista u srcima vjernika - nego Krista propovijedanog narodima i naviještenog zajednici (2 Kor 1,19-20). Μυστηρίον je "Krist u vama". Krist je jedan i jedini. To znači da može postojati samo jedno otajstvo: "Krist u vama" jest ἐλπίς τῆς δοξῆς.

Sadašnji kršćanski život već je unaprijed označen pojmom ἐλπίς (1,5), čiji je sadržaj sam Krist⁷⁷. Buduća dimenzija se odnosi na buduće sudjelovanje na slavi Krista uskrsloga. Autor nastavlja u γ. 28: "Njega mi navješćujemo, opominjući svakoga čovjeka, poučavajući svakoga čovjeka u svoj mudrosti da bismo svakoga čovjeka doveli do savršenstva u Kristu⁷⁸".

73 Usp. F. ZEILINGER *nav. dj.*, 46.

74 E. LOHMEYER, *nav. dj.*, 83.

75 Usp. H. SCHLIER, Δοξα *bei Paulus als Heilsgeschichtlicher Begriff*, u *Analecta Biblica* 17-18, 51.

76 E. LOHMEYER, *nav. dj.*, 84.

77 Usp. F. ZEILINGER, *nav. dj.*, 107-108: "Der von sapiential apokalyptischer Sprache gepraeigte Abschnitt Kol 1,25-27ff. verkuendet also nichts anderes als den CHRISTUS SOLUS. Er allein ist das universale Heil der Eschata; hier und nur hier, findet alle Verheissung ihre Erfuellung. Damit ist mit der Aeonenwende auch das Gesetz, das sich nur an Israel richtete, ueberboten und als zwingendes Mittel zum Heil frustriert. Ein Rueckgrif auf den nomos als Mittel oder Weg zum Heil ist daher illegitim. Im eschatologischen nyn ist ja Christus allein der Innbegriff des Heils, das jedermann und weltweit verkuendet werden muss!"

78 Usp. G. SEGALLA, *Gli orizzonti della speranza in S. Paolo*, u *Studia Patavia*, 21(1974), 11.

III. POSLANICA EFEŽANIMA

U poslanici Efežanima pojam nadanja susrećemo četiri puta.

1. Ef 1,12: ΕΙΣ ΤΟ ΕΙΝΑΙ ΗΜΑΣ ΕΙΣ ΕΠΑΙΝΟΝ ΔΟΞΗΣ ΑΥΤΟΥ ΤΟΥΣ ΠΡΟΗΛΠΙΚΟΤΑΣ ΕΝ ΤΩ ΧΡΙΣΤΩ.

Nakon što je prikazao Božji plan spasenja autor ga dalje razvija primjenjujući ga na zajednicu kojoj je upućena poslanica. Prethodni reci nabrajaju mnoga djela koja je Bog učinio za njihovo spasenje. 1,3-12 autor neprestano upotrebljava oblik ημεις. Nakon r. 12 prekida se taj niz i u igri je oblik υμεις. Tim se želi naglasiti razlika između nas (Judeokršćani) i vas (kršćani iz poganstva).

Ημεις su označeni kao blagoslovljeni (r. 3), izabrani, sveti, neporočni (r. 4), predodređeni (rr. 5 i 11), nasljednici (r. 11). R. 12 dodaje još jednu oznaku: mi smo oni koji smo se prvi (prije ostalih - u vremenskom značenju) nadali u Krista.

Riječi τους προηλπικотас εν τω Χριστω predstavljaju središte retka. Προελπιζω je hapax u NZ. Ne spominje se niti u LXX. Njegovo je značenje nadati se unaprijed (*vorher hoffen*)⁷⁹. Προελπιζω označava osobni čin nadanja⁸⁰. Za bolje sadržajno određenje toga pojma korisna je usporedba s Kol 1,5: dobro kojemu se nadamo pripravljeno u nebesima jest Krist - temelj i posrednik nade⁸¹.

Subjekt nadanja jesu ημεις⁸², tj. judeokršćani. Za njih bi se moglo reći da su već prije Kristova dolaska posjedovali nadu εν τω Χριστω, tj. Mesiju. Ako pretpostavimo da je ta interpretacija točna, onda bi ovo bilo jedno od mjesta na kojima bi riječ Χριστος trebalo u apsolutnom smislu riječi prevesti

79 Usp. M. ZERWICK, *Analysis philologica Novi Testamenti graeci*, PIB Roma 3(1966), 428: προελπιζω, antea spero: nos qui iam prius in Messia spem posuimus (=Iudaei)".

80 F. J. STEINMETZ, *nav. dj.*, 135.

81 Usp. J. GNILKA, *Der Epheserbrief*, Freiburg-Basel-Wien, 1971, 84.

82 R. BULTMAN, Προελπιζω, in ThWNT II, 531: "Fasst sich in dem "wir" der Verf. mit den Judenchristen als zu einer besonderen Gruppe der Gläubigen zusammen, so ist mit dem pro - entweder gesagt: "frueher als die Heiden", oder "schon vor der Sendung Christi", was zu dem Gedanken, dass Christus die Erfuellung der at.lichen Hoffnung ist gut passen wuerde. Sind dagegen unter den "wir" alle Christen verstanden, so ist das προ vom Standpunkt der Gegenwart im Blick auf die eschatologische Vollendung gesprochen, doch wohl weniger wahrscheinlich."

riječju Mesija⁸³. H. Schlier te riječi tumači kristološki. Židovi bi po obećanjima već bili uključeni, u nadi, u događaj Isusa Krista⁸⁴. Προεπιζειν bi bio jedan pojačani oblik nadanja. Upotrijebljeni oblik naglašava trajnost postojećeg stanja u kojem se nalazimo od kada smo se počeli nadati⁸⁵.

2. Ef 1,18: πεφωτισμενους τους οφθαλμους της καρδιας υμων, εις το ειδειναι υμας τις εστιν η ελπις της κλησεως αυτου, τις ο πλουτος της δοξης της κληρονομιας αυτου εν τοις ουρανοις.

Tekstualno redak je prilično stabilan. Jedina nesigurnost jest καρδιας ili καρδιας υμων. Υμων donose: p^{10.13.15.16.32} 01 C H I M 0220 K L 0142 D G. Υμων ispuštaju: p⁴⁶ B 33 arm Mcion W. Nije lako izabrati koja je varijanta bolja jer su obje posvjedočene u izvorima najviše vrijednosti.

Početni akuzativ πεφωτισμενους ovisi o δωη iz prethodnoga retka. Apostol moli za naslovnike da Bog prosvijetli oči njihova srca da bi mogli upoznati na koju su nadu pozvani i koje blago slave sadrži njihova baština među svetima.

To bi naslovnike trebalo dovesti do one duboke spoznaje darova izabranja (poziva). Ljudi bi trebali stvarno upoznati Boga. Tek kad se to dogodi, tada mogu prijeći na onaj viši stupanj poznavanja, tj. poznavanja srcem. Tako se malo pomalo ulazi u Božje tajne. Prema H. Schlieru spoznati Boga znači postati svijesnim da se njegovim pozivom očitovala nada⁸⁶. Spoznaja (*Erkenntnis*) je, dakle, iskustvo vjere i ljubavi. Ona je spoznata vjera i objavljena ljubav koja postaje stvoriteljska, izgrađujuća snaga⁸⁷. Naglašava se da spoznaju Boga ne treba shvatiti kao cilj nego kao polazište za razumijevanje svake daljnje objave. Glavnu ulogu u svemu ima Otac Slave koji daje Duha mudrosti i objave (r.17).

τους οφθαλμους της καρδιας - oči srca. Radi se o unutarnjem čovjeku čiji je najvažniji spoznajni organ srce. Srce ima u biblijskoj upotrebi mnogo značenja. Ovdje se καρδια spominje prvenstveno kao spoznajni organ - ne samo organ spoznaje u intelektualističkom smislu, nego još više kao sredstvo one najunutarnije spoznaje koja je uvijek otvorena Božjim spasenjskim putima. Božja se objava ovdje odnosi upravo na srce⁸⁸.

83 Usp. J. GNILKA, *nav. dj*, 83.

84 H. SCHLIER, *Der Brief an die Epheser*, 68.

85 Usp. J. GNILKA, *nav. dj*, 84: "Proelpizein ist ein verstaerkter Ausdruck des Hoffens; die perfektische Form betont das Fortdauern des Zustandes, der besteht, seitdem wir zu Hoffenden wurden".

86 H. SCHLIER, *nav. dj*, 81.

87 *Ondje*, 80: "Die Erkenntnis ist also eine Erfahrung des Glaubens und der Liebe. Sie ist - zugespitzt formuliert - der erkennende Glaube und die erschliessende Liebe. So ist sie auch geistgewirkt."

Razlog zašto je autor spomenuo tu molbu u r. 18 je, najvjerojatnije, opasnost krive spoznaje Boga u kojoj se našla zajednica⁸⁹. Tekst inače pokazuje priličnu sličnost s jednim kumranskim liturgijskim tekstom koji su molili svećenici prilikom obnove saveza⁹⁰. Osim toga H. Schlier upozorava i na mogućnost da izraz "prosvijetliti oči srca" može imati svoj "*Sitz im Leben*" u krsnoj liturgiji⁹¹.

η ελπις της κλησεως - nada (sadržana) u pozivu. Ta konstrukcija, prema mišljenju gramatičara, pomaže shvatiti sadržaj pojma nade⁹². Genitiv označava temelj nade, tj. nada je dana s pozivom i temelji se na pozivu. Poziv "proizvodi" i pobuđuje nadu. Kršćani, jer su pozvani, imaju temelj svoje nade kao i mogućnost vjerom doseći ono čemu se nadaju⁹³. Prema B. Zielinskom u η ελπις της κλησεως naglasak bi se nalazio na κλησις. Nada bi bila spomenuta da označi veličinu dara poziva po kojem se u zajednici primaju spasenjski darovi⁹⁴.

Za poslanicu Efežanima karakteristično je povezivanje nade i poziva (1,18; 4,1.4). U 4,4 izrijekom se kaže da postoji samo jedna nada na koju su krsćani pozvani.

Koju, prema tome, ulogu ima nada u životu vjernika? U Bibliji se može pronaći shema koja sve objašnjava. U početku su bila Božja obećanja. Nakon njih slijede Božja spasenjska djela. Uočljivo je da sva obećanja još uvijek nisu u potpunosti ispunjena. Tu dolazi nada kao jedan elemenat koji može povezati različite dimenzije vremena (prošlost- sadašnjost - budućnost)⁹⁵.

Kako definirati ελπις? J. Gnilka, oslanjajući se na H.Schliera⁹⁶, nudi sljedeću definiciju: ελπις je *res sperata* već pripravljena u nebesima⁹⁷. Stupanjem u zajednicu vjernika čovjek može primiti nadu i Duha (rr. 17 i 22). Zajednica (Izrael i Crkva) je sredina u kojoj se može nadati.

τις ο πλουτος της δοξης της κληρονομιας αυτου εν τοις αγιοις "koje li bogate slave u baštini njegovoj među svetima". Baština bi ovdje bila ispunjenje spasenja, ostvareno spasenje, sudjelovanje na δοξα. Ona znači i

88 E. GAUGLER, *Der Epheserbrief*, 63.

89 Usp. J. GNILKA, *nav. dj.* 90.

90 Usp. 1QS II,2b-4 i 1QS IV, 2b-6a...

91 H. SCHLIER, *nav. dj.* 80-81.

92 Usp. W. BAUER, *Griechisch-Deutsches Woerterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der uebrigen urchristlichen Literatur*, Berlin 5/1971, 502; F. ZORELL, *Lexicon graecum Novi Testamenti*, Paris 3/1961, 420.

93 Usp. J. GNILKA, *nav. dj.* 91; E. NEUHAUSLER, *Hoffnung. Ein biblischer Grundbegriff*, u *Bibel und Leben*, 4(1968), 310.

94 B. ZIELINSKI, *Pauli apostoli epistula ad Ephesios*, PUG Roma, 1965, 52.

95 Usp. H. HAAG, *Hoffnung und Verzweiflung in biblischer Sicht*, u *Anima*, 13(1958), 111-112.

96 H. SCHLIER, *nav. dj.* 82.

97 J. GNILKA, *nav. dj.* 91.

sudjelovanje na samoj Božjoj slavi (usp. Rim 5,2; Ef 2,12-18) i na slavi koju Krist ima u Bogu (usp. 2 Sol 2,13ss), tj. na samom božanskom životu i sreći⁹⁸.

Slava je usko povezana s nadom i zbog činjenice što je objekt i sadržaj kršćanskog nadanja vječna slava Krista uskrsloga i proslavljenoga. Sadržaj nade jest biti s njim⁹⁹. Ta je nada ponuđena kao jedna mogućnost čovjeku vjerniku i može se dogoditi da je netko i ne postigne¹⁰⁰.

Ef 2,12: οτι ητε τω καιρω εκεινω χωρις Χριστου,
 απηλλοτριωμενοι της πολιτειας του Ισραηλ
 και ξενοι των διαθηκων της επαγγελιας,
 ελπιδα μη εχοντες και αθειοι εν τω κοσμω

Kritički aparat nudi samo jednu varijantu: p⁴⁶ i još neki drugi manje značajni rukopisi uz ητε dodaju još εν što ne mijenja sadržaj retka.

Nakon što je u prethodnom retku (11) govorio o obrezanju koje je bilo znak odvojenosti od pogana autor nastavlja razvijati tu temu pod posebnim vidom. Ne želi govoriti o razlici između dva obrezanja, nego želi naglasiti razliku između prošlog i sadašnjeg stanja kršćana iz poganstva¹⁰¹. Oni moraju biti svjesni da je Bog izborom Izraela stvorio podjelu među ljudima. Jedni su baštinici obećanja i nade utemeljene na njima - dok drugi to nisu. Autor podsjeća novopridošle na tu činjenicu koja se temelji na prvom izabranju naroda Božjega. Ne pripadati tom narodu znači biti χωρις Χριστου tj. odvojen, daleko, bez Krista. Potrebno je uočiti da se kaže χωρις Χριστου bez Ιησου. U r. 13 nalazimo εν Χριστω Ιησου jer se želi naglasiti uloga Isusa Krista. U r. 12 Χριστος je još uvijek *Amtsname* Mesije obećanog Židovima¹⁰². Židovi nisu bili bez Krista jer je Krist živio (bio prisutan) u obećanjima danim narodu Božjem¹⁰³. Bio je prisutan u iščekivanjima Mesije¹⁰⁴.

Taj proces možemo shematski prikazati ovako:

98 To posebno naglašava L. FEDELE u članku *La speranza cristiana nelle lettere di San Paolo*, u *Aloisiana*, 1(1960), 42-43.

99 Usp. N. HUGEDE, *L'epitre aux Ephesiens*, Geneve 1973, 58, bilj.185.

100 Usp. J. GNILKA, *nav. dj.*, 90-91.

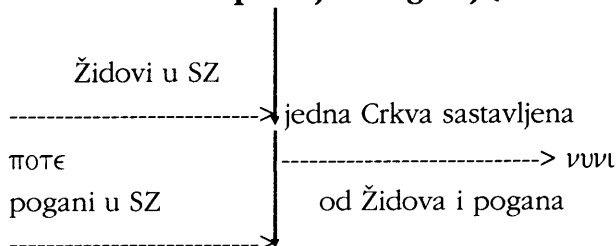
101 E. GAUGLER. *nav. dj.* 102.

102 Usp. F. MUSSNER, *Christus das All und die Kirche. Studien zur Theologie des Epheserbriefes*, Trier 1955, 77. Ne bi trebalo zanemariti rješenje koje predlaže R. PENNA, u *Lettera agli Efesini*, Bologna 1988. On na str. 136-137 predlaže prijevod "bez Mesije" Isto mišljenje zastupa i Novi zavjet s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije.

103 Usp. H. SCHLIER, *nav. dj.*, 120.

104 Usp. J. GNILKA, *nav. dj.*, 135.

Kristov spasenjski događaj (kao "silazak")

Sve do Kristova "silaska" Židovi i pogani jesu dva naroda. Žive jedan pored drugoga. Kristovim dolaskom počinje novo razdoblje povijesti spasenja. Krist je onaj koji "od dvoga učini jedno: pregradu razdvojnica, neprijateljstvo razori u svome tijelu" (Ef 2,14). Ono što je bilo prije silaska jest ποτε a ono što slijedi jest νυνε¹⁰⁵.

Misao poslanice Efežanima jasna je i jednoznačna: Izrael jest narod Božji i baštinik je obećanja saveza. Pogani ne posjeduju nikakva obećanja. Kristovim je dolaskom srušena pregrada razdvojnica između Izraela i pogana. Sam je Krist "obeskrijepio Zakon zapovijedi s propisima" (2,15). Zakon i obrezanje ne mogu više biti uvjet spasenja jer stvaraju podjelu među ljudima. Sve razlike treba da budu uništene i svi treba da postanu udovi novoga čovjeka, jedno tijelo. Pogani i Židovi zajedno čine novi narod u jedinstvu Crkve. Tako se po Crkvi i pogani mogu približiti Bogu (2,11ss). Crkva nije jednostavni nastavak Izraela; nije ni samo novi narod otvoren za sve - ona je nova stvarnost.

Tekst Ef podsjeća da je Crkva baštinica saveza i svih obećanja danih Izraelu. Može se uočiti kontinuitet obećanja i diskontinuitet ostvarenja¹⁰⁶.

απηλλοτριωμένοι της πολιτειας του Ισραηλ - isključeni (udaljeni) od građanstva (u značenju državljanstva) izraelskoga. Glagol απαλλοτριω znači biti stran, udaljen, isključen¹⁰⁷. Πολιτεια του Ισραηλ označava jednu *civitas*, može značiti i pravo građanstva, čak i državljanstvo u današnjem smislu¹⁰⁸. Ovdje bi πολιτεια označavala zajednicu spasenja u njenom postojanju i prerastanju u Kristovu Crkvu¹⁰⁹. Taj je pojam doživio određeni razvoj i moguće ga je primijeniti i na nebesku πολιτεια¹¹⁰.

Ξενοι των διαθηκων της επαγγελιας. Kršćani iz poganstva bili su strani savezima obećanja. Na obećanjima građen je život Izraela. Uočljivo je

¹⁰⁵ Usp. F. MUSSNER, *nav. dj* 76.

¹⁰⁶ Usp. K. M. FISCHER, *Tendenz und Absicht des Epheserbriefes*, Goettingen 1973, 80.

¹⁰⁷ Usp. upotrebu toga glagola u Ef 4,18 i objašnjenje u EWNT I, 274.

¹⁰⁸ Usp. ono što piše o pojmu πολιτεια u EWNT III, 310; ThWNT VI, 518ss; ThBNT II, 1328.

¹⁰⁹ Usp. E. GAUGLER, *nav dj*, 103; F. MUSSNER, *Der Brief an die Epheser*, u OTNT 10, Gütersloh-Wurzburg 1982, 68-88, posebno 71; K. USAMI, *Somatic Comprehension of Unity: The Church in Ephesus*, u *Analecta biblica* 101, Rome, 1983, 45-52.

¹¹⁰ J. GNILKA, *nav. dj*, 135;

spominjanje saveza u množini. Ta se množina odnosi na saveze koji su sklapani: s Abrahamom (Post 15,7-21; 17,1-22), s narodom pod Mojsijevim vodstvom (Izl 24,1-11), zatim najava novoga saveza u proročkim navještajima (Jer 31,31-34; 32,40; Iz 55,3; Ez 37,26)¹¹¹.

Modalnim genitivom της επαγγελίας savezi su usko povezani uz Božje odluke. Jednina upućuje na jedno konkretno obećanje, tj. obećanje Mesije, u kojem je ispunjeno cjelokupno spasenje¹¹².

ελπιδα μη εχοντης - govoreći o poganima ne bi se moglo reći da nisu imali nikakve nade. Neki smatraju da njihova nada nije bila prava¹¹³. Nisu posjedovali obećanja i nisu iščekivali kraljevstvo Božje. Ne posjedovati utemeljenu nadu i obećanu budućnost - što čovjek može dobiti božanskom objavom - znači biti poganin, napušten i izgubljen u svijetu¹¹⁴. Dobro kojemu se čovjek nada bilo bi ispunjenje obećanja utemeljenih na Božjoj riječi, a samim tim i na Bogu. Samo Bog može jednoj nadi dati trajnost i omogućiti postizanje dobara kojima se čovjek nada.

και αθει εν τω κοσμω - bez Boga u svijetu. Izraz αθει jest *hapax* u NZ. Ne spominje se niti u LXX. Ne znači da su pogani bili ateisti. Pogani su imali mnoge bogove - ali nisu upoznali jedinoga pravoga Boga¹¹⁵. εν τω κοσμω se odnosi na prostor u kojem su prije boravili novi kršćani. Svijet je jedna posebna kategorija, to je način života koji postoji pored kršćanske zajednice - Crkve¹¹⁶.

Ova je kratka analiza pokazala da r. 12 posebno ističe prošlost kršćana koji su došli iz poganstva. Oni moraju biti svjesni da ih je Bog, po Kristu, pridružio svojim izabranicima. Tekst najprije nabroja sve manjkavosti pogana, da bi zatim u r. 13 i posebno u rr. 19-21 naveo sve ono što su pogani primili svojim ulaskom u Crkvu.

I sama struktura r. 12 pokazuje svojim tematskim crescendom stanje pogana. Nabrojanjem manjkavosti stvara se gotovo dramatična slika njihove prošlosti: "u ono vrijeme bijaste izvan Krista, udaljeni od građanstva izrael-skoga, tuđi Savezima obećanja, bez nade bijaste i neznabošci na svijetu". Komentari redovito upozoravaju na strukturalno-sadržajnu sličnost r. 12 i

111 *Ondje*, 136. Takvo mišljenje zastupaju i ostali značajniji komentari poslanice Efežanima.

112 To mišljenje posebno naglašava R. SCHNACKENBURG u *Der Brief an die Epheser*, EKK X, Zurich-Einsiedeln-Köln-Neukirchen-Vluyn 1982,

113 J. BELSER, *Der Epheserbrief des Apostels Paulus*, Freiburg im Br. 1908, 64: "...eben weil sie keine positive göttliche Verheissung hatten, waren sie ohne alle wahre Hoffnung".

114 Usp. E. GAUGLER, *nav. dj*, 104; F. MUSSNER, *nav. dj*, 77...

115 B. ZIELINSKI, *nav. dj*, 86-87.

116 J. GNILKA, *nav. dj*, 137...

Rim 9,4s¹¹⁷. Ako se poslužimo inverzijom moglo bi se reći da su oni koji imaju nadu pridruženi Kristu, uključeni u građanstvo novoga Izraela, baštinci saveza obećanja i vjernici u ovom svijetu. Imati nadu znači biti član novoga naroda Božjega, tj. Crkve, i baštinik svih obećanja danih i ispunjenih po Kristu. Ελπις se predstavlja kao temeljna snaga u životu čovjeka kršćanina, kao dinamički princip u kršćaninovu hodu prema budućnosti.

4. Ef 4,4: εν σωμα και εν πνευμα, καθως και εκληθητε εν μια ελπιδι της κλησεως υμων.

Taj redak pripada cijelom nizu formula koje teološki izražavaju potrebu jedinstva Crkve. Recí 1-3 predstavljaju upravo osobni poziv na jedinstvo. Trijada iz r. 4, koju autor konstruira *ad hoc*¹¹⁸, predstavlja podsjećanje na, već poznatu, međuovisnost crkvenoga jedinstva o kojoj opširnije govori prvi dio poslanice. Da bi naglasio, što je moguće jače, važnost poziva, autor upotrebljava trostruku formulu, koju neki autori smatraju jednom vrstom aklamacije¹¹⁹. Slična trostruka shema nalazi se i u recima 5 i 6.

εν σωμα - opisuje jednu i jedinu bit Crkve (usp. Rim 12,5; 1 Kor 10,17; 12,12-13; Kol 3,15). Jedno tijelo - shvaćeno onako kako ga opisuje poslanica Efežanima, tj. kao "*der gegliederte Organismus*", *corpus Christi mysticum* u posebnom značenju te riječi¹²⁰, znači da jedinstvo Crkve izvire iz Krista, jer se Crkva izriječkom ne spominje¹²¹.

U kontekstu poslanice Ef tijelo jest pojam koji treba izraziti jedinstvo između Židova i pogana, ujedinjenih u jednu novu zajednicu, tj. Crkvu (usp. 2,14ss). Jedino u toj zajednici može djelovati Duh, Duh jedinstva, Božji Duh koji oživljuje σωμα.

εν μια ελπιδι της κλησεως υμων. Jedinstvu Duha i σωμα odgovara jedna nada na koju su pozvani¹²².

Nada dolazi čovjeku Božjim pozivom i utemeljena je na njemu. Ona je nada njegova poziva, tj. nada koja proizlazi iz poziva (usp. Ef 1,18). To je i nada vašega poziva, tj. nada koja se obraća "vama" da vas pozove (4,4)¹²³.

117 R. SCHNACKENBURG, *nav. dj*, na str. 109 donosi detaljnu usporednu analizu spomenutih tekstova, uz navođenje brojne literature.

118 Glavni zastupnik takvoga mišljenja je H. SCHLIER, u *nav. dj*, na str. 186.

119 Preciznu analizu donosi J. GNILKA, *nav. dj*, 200.

120 E. GAUGLER, *nav. dj*, 165.

121 J. GNILKA, *nav. dj*, 201.

122 J. BELSER, *nav. dj*, 110: "εν nehmen manche im Sinne von εις: zu einer Hoffnung; es liege den Christen allen dasselbe Ziel, eine Hoffnung, naemlich die ewige Glueckseligkeit, vor (ελπις - *res sperata*)".

123 Usp. H. SCHLIER, *Ueber die Hoffnung, u Geist und Leben*, 33(1960), 16.

Od tada nada postaje sveza jedinstva. Nada je jača od svih veza i svih ljudskih iskustava. I zajedništvo je to jače kad je nada čistija i jača.

ZAKLJUČAK

1. Poslanica Kološanima

U **Kol 1,5** ελπις označava objekt nadanja, tj. "*spes quae speratur*". Ελπις je pobliže određena participom την αποκειμενην, koji se može odnositi na neko već pripravljeno dobro koje čeka kao polog εν τοις ουρανοις. Pojmom ελπις označen je i sadržaj cijeloga Evandelja¹²⁴. Nada se pokazuje i kao svrha kršćanskoga postojanja¹²⁵. Potrebno je naglasiti da je nada prikazana i kao temelj (ili kao pretpostavka) vjere i ljubavi.

Kol 1,23 govori o ελπις του ευαγγελιου koja treba biti stalna i stabilna. I tu je ελπις upotrebljena u objektivnom značenju, "*spes quae speratur*", dobro kojemu se nada naviješteno je u Evandelju. To je dobro, istovjetno s naviještenim spasenjem, već prisutno u zajednici po evandeoskoj poruci¹²⁶. Prema Kol punina spasenja nije još ostvarena. To će se dogoditi u paruziji. Kršćani treba da ostanu čvrsti u vjeri - jer će tako omogućiti nutarnji rast zajednice vjernika. Važnost takvoga ponašanja posebno je naglašena paralelizmom redaka 4-6 i 1,23. Ελπις του ευαγγελιου želi izraziti Kristov spasenjski događaj kao i riječ koja ga naviješta. Ελπις se prenosi naviještanjem Evandelja. Tko primi Riječ, prima i nadu. Ελπις je povezana s πιστις na isti način kao u r. 5.

Kol 1,27 ističe da je Χριστος εν υμιν - η ελπις της δοξης tj. shvaća Krista kao nadu slave. I taj redak sadrži ελπις u objektivnom smislu, tj. kao dobro kojemu se nada. To dobro jest uskrsli Krist. On je ελπις, on koji "sjedi zdesna Bogu. Za onim gore težite, ne za zemaljskim. Ta umrijeste i život je vaš skriven s Kristom u Bogu. Kad se pojavi Krist, život vaš, tad ćete se i vi s njime pojaviti u slavi!" (3,1b-4). To je najbolje objašnjenje izraza "Krist u vama - nada slave".

Tri analizirana retka posjeduju neke zajedničke karakteristike. Sva tri govore o nadi u objektivnom značenju. Ελπις označava dobro kojemu se nada. Možda je to način da se izrazi "objektivizacija" samoga nadanja¹²⁷. Ελπις je nada koja je "pohranjena u nebesima" (1,5). To dobro jest uskrsli Krist

124 Usp. G. BORNKAMM, *nav. čl.* 207.

125 To posebno ističe F. J. STEINMETZ, *nav. dj.* 133.

126 Usp. E. LOHSE, *nav. dj.* 109

127 Usp. J. STEINMETZ, *nav. dj.* 135.

(1,27), koji sjedi zdesna Bogu^(3,1). Za tu su nadu "već čuli u Riječi istine - evanđelju koje je do vas doprlo." (1,5-6). Evanđelje obećava i prenosi nadu (1,23) Židovima a također i poganima po svetima njegovim (1,26-27). Evanđelje tako postaje bitni dio kršćanske nade, sredstvo po kojem ελπις postaje poznata, prihvaćena, djelotvorna i prisutna: "Krist u vama - nada slave" (1,27). Nada još nije ostvarena u svojoj punini i to joj daje jednu eshatološku dimenziju, koja se ne smije zanemariti.

2. Poslanica Efežanima

U **Ef 1,12** nalazi se προελπιζω, derivat riječi ελπις, inače hapax u NZ. Značenje pojma jest nadati se unaprijed. Označava i osobni čin nadanja¹²⁸. Subjekt toga nadanja su judeokršćani. Oni su posjedovali mesijanske nade prije Kristova dolaska. Προελπιζω, pojačani oblik glagola nadati se, naglašava činjenicu povijesnog prvenstva Židova.

U **Ef 1,18** susreće se po prvi puta izraz ελπις της κλησεως. Nada je određena genitivom της κλησεως koji označava temelj nade koja je dana s pozivom. I tu je govor o nadi u objektivnom smislu koja je kao sadržaj uključena u poziv. Ta činjenica pokazuje veliko zanimanje poslanice Efežanima za eklezijalni vid kršćanskoga života. R. 19 pomiče naglasak na ostvarenje. Bog ostvaruje nadanja. Njegova moć djeluje u zajednici vjernika. Sadržajno je taj redak dosta blizak Kol 1,5. Oba teksta govore o dobru kojemu se nada - s tim da je to dobro ovdje uključeno u poziv¹²⁹.

U **2,12** autor opisuje prošlost pogana. Oni nisu bili pridruženi izabranom narodu i bili su bez starozavjetne nade. Na početku ovoga članka opširno su opisana starozavjetna nadanja. U 2,12 autor je namjerno želio istaknuti veličinu kršćanskoga poziva i sve ono što čovjek tim pozivom dobiva.

Ελπις u 4,4 jest u funkciji jedinstva Crkve. Autor potiče čitatelje da se ponašaju dostojno primljenog poziva (4,1). Očekuje od njih da sačuvaju jedinstvo. Kao poticaj spominje im sedam sadržaja koji bi ih trebali motivirati: "jedno tijelo, jedan Duh, jedna nada, jedan Gospodin, jedna vjera, jedno krštenje, jedan Bog i Otac ..." (usp. 4,4-6). Jedna nada na koju smo pozvani mora se shvatiti u smislu dobra kojemu se nada. Tekst ističe njegovu jedinstvenost. Nada poziva treba biti i nada koja poziva¹³⁰.

Vlasnik i posjednik nade jest zajednica. Ulaskom u zajednicu ulazi se i u posjed nade. Poziv obvezuje pozvanoga da ostane u zajednici vjernika. Nada jest jedan od elemenata koji izgrađuju i održavaju takvo zajedništvo.

128 Ondje, 135.

129 Usp. B. MAYER, *nav. čl.* 1072; F.J. STEINMETZ, *nav. dj.* 137.

130 Usp. H. SCHLIER, *nav. dj.* 16.

Ovaj rad je pokazao da je novozavjetni pojam ελπις bitno određen onim starozavjetnim. To se najbolje uočava u Ef 1,12 i 2,12. Pojam se uvijek upotrebljava u biblijskom značenju, nikada u onom profanom grčkom.

U obje poslanice, uz neke vlastitosti svojstvene svakoj poslanici, uskrsli Krist koji sjedi zdesna Bogu jest sadržaj nade. Ta se nada nalazi u nebesima. Nju objavljuje Bog po Evanđelju. Evanđelje tako postaje znak i posrednik nade. Zato se nada i zove ελπις του ευαγγελιου. Da bi mogao primiti evanđelje čovjek mora biti pozvan. Svi su, dakle, pozvani na jednu nadu i zbog toga treba da ostanu u zajedništvu Crkve koja je prikazana kao zajednica pozvanih, onih koji se nadaju. Ελπις još nije ostvarena u potpunosti - zajednica treba strpljivo iščekivati njeno puno ostvarenje do kojega će doći.

*ΕΛΠΙΣ IN THE LETTERS TO THE COLOSSIANS AND TO THE
EPHESIANS*

□ **Summary**

The NT concept of hope is essentially determined by the OT. Among different words for expressing the reality of biblical hope, ελπις and ελπιζω are of the greatest importance.

After describing the Greek view of the two mentioned words, the article first considers their role and their meaning in the OT - emphasizing the fact that in the OT there is no neutral concept of expectation. An expectation is either good or bad and therefore it is either hope or fear. God's promise(s) and covenant(s) with Israel is assumed to be the ground and object of man's expectation. NT gives a new content to the concept of hope. God is the ultimate author and ground of ελπις and ελπιζω. His promise to the fathers is fulfilled in the resurrection of Jesus Christ. He is, through the action of the Holy Spirit, the sustaining power and the unseen yet certain object of every hope.

From this background originates the understanding of hope in the letters to the Colossians and to the Ephesians. A detailed textual analysis of all "ελπις and ελπιζω verses" in the two mentioned letters offers a comprehensive insight into the two of the deutero-pauline texts. In both letters, with some minor differences, the risen Christ "seated at the right hand of God" (Col 3,3) is the object of ελπις. This hope is "laid up for you in heaven" (Col 1,5). God makes it known through the Gospel which becomes a sign and a mediator of hope. Because of this the hope is called the ελπις του ευαγγελιου. The community was called to the one hope that belongs to the christian call (cf. Eph 4,4).